

**ÓZBEKSTAN RESPUBLIKASI JOQARI
BILIMLENDIRIW, ILIM HÁM INNOVACIYALAR
MINISTRLOGI
ÓZBEKSTAN RESPUBLIKASI MÁDENIYAT HÁM
TURIZM MINISTRLOGI
ÓZBEKSTAN MÁMLEKETLIK KONSERVATORIYASI
NÓKIS FILIALI**

MUZÍKA HÁM KÓRKEM ÓNER XABARSHISI

ilimiy-metodikaliq jurnal

MUSÍQA VA SAN'AT AXBOROTNOMASI

Ilmiy-uslubiy jurnal

ВЕСТНИК МУЗЫКИ И ИСКУССТВА

Научно-методический журнал

BULLETIN OF MUSIC AND ART

Scientificmethodical journal

№ 1

SHOLKEMLESTIRISHI:

O'zbekiston mamleketlik konservatoriyasi Nokis filiali

- Bas redaktor:** – Allanbaev Rudakiy, professor w.w.a
Bas redaktor orinbasari: – Kamalova Dilduza, filologiya ilimleri boyinsha
filosofiya doktori (PhD)
Juwapli xatker: – Gulmira Palwanova

REDKOLLEGIYA AGZALARI:

- Omonilla Rizaev** – O'zbekiston mamleketlik k'rkem oner ham madeniyati instituti, professor w.w.a.
Hikmat Rajabov – O'zbekiston mamleketlik konservatoriyasi Nokis filiali, professor w.w.a.
Sayyora Gafurova – O'zbekiston mamleketlik konservatoriyasi, professor
Oydin Abdullaeva – O'zbekiston mamleketlik konservatoriyasi, professor.
Qurbanbay Jarimbetov – Qaraqalpaq mamleketlik universiteti, professor.
Alima Berdimuratova – Qaraqalpaq mamleketlik universiteti, professor.
Ziyada Bekbergenova – OzR IA Qaraqalpaqstan bolimi, professor.
Oqilxon Ibragimov – O'zbekiston mamleketlik k'rkem oner ham madeniyat instituti, professor.
Azizbek Turdiev – O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlis Senatmn jaslar, madeniyat ham sport masaleleri komiteti basligi orinbasari, filologiya ilimleri boyinsha filosofiya doktori (PhD).
Allanazar Abdiev – Filologiya ilimlerinin kandidati, Qaraqalpaqstan Respublikasi xaliq jazirshisi
Artiqbay Erejepov – Nokis qalaliq 1-sanli balalar muzika ham k'rkem oner mektebi, pedagogika ilimleri boyinsha filosofiya doktori (PhD).
Janabay Marziyev – Qaraqalpaq mamleketlik universiteti, filologiya ilimleri boyinsha filosofiya doktori (PhD), docent.
Iroda Mirtalipova – OzMK janindagi B.Zokirov atindagi MEKOl, k'rkem onertanir ilimleri boyinsha filosofiya doktori (PhD).

JAMIYETLIK KENES:

Baxtiyor Sayfullaev	Najimatdin Muxameddinov
Ozodbek Nazarbekov	Najimatdin Ansatbaev
Komoliddin Urinbaev	Gulistan Annaqlicheva
Dawitbay Qurbaniyazov	Rayxan Saparova
Qalbay Turdiev	Paraxat Mamutov

MAZMUNÍ

Алланбаев Р. Миллий мәдениятымызды рауажландыруу жолында және бир кәдем	3
---	---

MUZİKATANIW

Мамутов П.А. Замангөй музыка тәлим системасын жетилистириүде руухыйлыктын орны	5
Пахратдинов Ш. Работа над произведением крупной формой	10
Sayidov T. D. Xonandalik ovozing fiziologik va akustik xususiyatlari	14
Мирталипова И.М. Ҳинд мусика назариясидаги товушкатор структураларига бир назар	16
Raimova D.M. O'rta Osiya musiqa cholg'ularining paydo bolish tarixi	20
Расулов М.М. Мусика, теле ва радио дастурларнинг муҳим компоненти ва композицион омили сифатида (тембр, темп, ритм, импульсивлик мисолларида)	23
Matyakubova U.G'. V-XV asrlar markaziy Osiyada musiqa madaniyatining nazariy asoslari	28

KORKEM ONER

Ражабов Х.Ж. Арсланбай Нажимов ижодига бир назар... ..	33
Matimuratov S.E. Qaraqalpaq kompozitori Kenesbay Abdullaev doretivshiligi haqqinda	35
Qutekeeva R.A. Qaraqalpaq kirkem onerinde Ilish Xojametovtin tutqan ornı	39
Allaniyazov B.Q. Muzika kirkem onerinin bayteregi (<i>Kompozitor Najimatdin Muxammeddinovtin omiri ham doretivshiligi haqqinda</i>)	44
Чаршемов Ж.А. «Қоблан» балетининг композицион хусусияти	48
Абдуллаева Ш.С. Труд все побеждает	57
Abatbaeva R.A. Qaraqalpaq kirkem onerinde kompozitor Gayip Demesinovtin tutqan ornı	61
Палўанова Г.А. «Аязий» драмасында кахарман характерин сәулелендириүдиц өзине тән қасийетлери	65
Палўанова Г.А. Каракалпакстанда театр режиссурасының пайда болыуындагы миллий дәреклер	68
Muxammeddinov Q. Milliy opera ham balet janrdagi tariyxiy shigarmalar	71
Parmonov D.R. «Doira va urma zarbli cholg'ulari» musiqa san'atining yorqin namoyondasi	75
Каримова И.И. Традиции исполнения музыки Каракалпакского композитора Гаип Демесинова	78

ATQARIWSHILIQ ONERI

Erejepov A.A. Baqsishiliq kirkem onerinde doretilgen qosiq ham namalarini jaslar tarbiyasindagi ahmiyeti	83
Tnibaev P.K. Dirijyorliq kirkem onerinin turleri ham evolyuciyasi	87
Шарипова А.Р., Сидикова А.М. К вопросу о фортепианном исполнительском искусстве в Узбекистане	92
Ayubov K.Z. Foniologiya va odam ovozi tasnifi	95
Ziyovutdinova Z.U. XIX asrning ikkinchi yarimida o'zbek xalq cholg'ulari ijrochiligi sohasidagi jiddiy o'zgarishlar	98
Dadaboyev X.M. Xalq cholg'ulari ansamblarini tashkil etish	100
Aliev N.G. Demli saz asbaplar tariyxi, klassikalik muzika ham onin bugingi kundegi tutqan ornı	102

Saidxonov A.S. Cholg‘u konsert janri tarixi va taraqqiyoti	105
Jumabaev A.E. Qaraqalpaq k�rkem �nerinde xaliq namali qosiqclarinn tutqan orm	110

MUZIKA PEDAGOGIKASI

Xojanazarov T. Vokal pedagogikasidagi metodlardi zamanag�y pedagogikaga aylantiruv usillari	115
Ходжаметова Г.И. Задача обучения, воспитания и развития детей в музыкальной школе	117
Botirova X.T. Musiqa taʼlimi pedagogikasida oʻquvchi yoshlarni maʼnaviy-axloqiy taʼlim-tarbiyasini shakllantirish	121
Saidumarov I. Taʼlim-tarbiya va shaxsning maʼnaviy kamoloti xususida sharq allomalarining qarashlari	124
Абдисултанов Ж.Дж. Болалар мусика ва санъат мактабларида «Мусика адаби�ti» фанини �kitishda инновацион ёнлашув	128
Мат�кубов Э.Г. Мусикада модулли таълим асослари	131
Najmetdinova N.I. Maktabgacha taʼlim tashkilotlarida bolalarning mustaqil musiqiy faoliyatining ahamiyati va mazmuni	137
Iseev R.A. Fortepiano paninin jah�n muzika oquv prosesidagi ahamiyeti ham orm	141
Dauletbaev T.K. Milliy saz asbaplarm mektep oquvshilarma �yretiw�n ahamiyeti	145

J MIYETLIK-GUMANITAR P NLER

Бекбергенова З.У. Каракалпак халык д�станы «Қырык кыз» х�м х�зирги каракалпак драматургиясы	150
Утепова Т.Б. Маданиятлараро мулохот тахлиллари Европа олимлари назарида	153
Жумашева А.Х. Интерактивные при�мы и формы проведения практических занятий	159
Саденова Г.П. Каракалпак паремиологиясында жаксылык концепти	163
Mambetnazarov M.K. Hoja Axmet Yassawiy hikmetlerinin jaslar tarbiyasidagi ahamiyeti	166
Марзияев Ж.К. Маќаланыц публицистикалык сыпатламасы	169
Камалова Д.Э. Шыгарма композициясында турмыс шынлыгын с�улелендири� шеберлиги	171
Мамбетназарова Р.К. Идеино-тематические особенности жанр путешествия в Каракалпакской литературе (на примере «Путешествия в пять стран по океану» Тажена Изимбетова)	175

JAS IZERTLEWSHILER

Paxratdinov J.A. Kop qirli talant iyesi	180
Jumamuratova A.A. Qaraqalpaqstanda Opera janrinn tutqan orm	181
Muratbaeva A.A. Jaslard�n muzikal�q intellekt�n asir�wda muzika sinshisi Gulmaryam Kamalovanin orm	185
Orazalieva G.S. G�llengen dawirde — Jana namalar (Jamil Charshemov d�retpeleleri haqqında)	186
Segizbaeva G.Q. Qaraqalpaqstanda daslepki muzikal�q drama janrinn payda bolıwı	188

QARAQALPAQ K RKEM  NERINDE ILISH XOJAMETOVNING TUTQAN ORNI

Qutekeeva R.A.

O zbekistan mamleketlik konservatoriyasi N kis filiali

Annotatsiya: Ushu maqalada Qaraqalpaqstan xal q artisti, Qaraqalpaq xal q bilimlendirish a glasi Vokal qosiqshilik ustasi pedagog I. Xojametov haqqida so z etiladi. Oning qosiq aytishga intilishi, oqishga qumarligi, Vokal estrada j nelisida birinchi qosiq atqarishlaridan ekanligi, Tashkentdagi talabalik davri, Nawayi teatrindagi miynet joli magliwmatlar keltirilgen.

Gilt so zler: vokal, k rkem  ner, atqarishlik  neri, estrada, teatr, opera

Аннотация: В статье рассказывается о народном артисте Каракалпакстана, отличник народного образования, вокальном певце, педагоге И.Ходжаметове. Имеются сведения о его увлечении пением, упорстве в пении, о том, что он был один из первых артистов в области вокальной эстрады, о студенческих годах в Ташкенте, о работе в театре имени Навои.

Ключевая слова: Вокал, искусство, исполнительское мастерство, Эстрада, Театр, Опера

Annotation: The article tells about the People's Artist of Karakalpakstan, an excellent student of public education, vocal singer, teacher I.Khojemetov. There is information about his passion for singing, perseverance in singing, that he was one of the first artists in the field of vocal variety, about his student years in Tashkent, about work in the Navoi theater.

Keywords: Vocal, Art, Performing Art, Pop music, Theatre, Opera

Qaraqalpaq k rkem  nerinin payda bolishi ham bugungi k nge shekem jetip keliwi birneshshe dawirlerdi  z ishine aladi. Qaraqalpaq adebiyati k rkem  neri erte dawirde payda bolgan. Qissaxanlar aytqan qosiq ertek apsanalar, jirawlar jiragan tolgaw dastanlar awizeki atadan balaga otip kelgen. Ustazdan shakirt uyrenen. XVII-XIX asirlerde jiraw baqsi k rkem  nerin Soppasli Sipira jiraw, Qorqit atadan baslap Jiyen jiraw, Qalmurat, soninan Qiyas, Esemurat, Ogiz jiraw, Jumabay jiraw, Jaqsiliq jirawga kelip taqalgan. XIX asir 1874-jili Petroaleksandrovske (hazirgi Tortkul) Rus baslangish muzika klasi ashiliq, 4 jildan son Madeniyat muzika uchilishi ashiladi. Oz  nerin xal q arasinda, klublar, parmda korsetti. Shimbay, Shoraxan, N kis, Qonirat, Xojelide muzikalik kesheler otkergen. 1919-jili Tortkulde muzikalik drama RSFSR sholkemi ashildi. Qaraqalpaqstanning barliq jerinde konsert tamashalarin qoygan. 1927-jili Tortkolde «Tan nuri» truppasi duzilip Zarip Qasimov basqargan. Tiykargi artistler ped texnikumi studentleri boldi. 1928-jili truppani basqarishga Qomrattan Abdiraman Oteпов shaqirtiladi. 1929-jili Qaraqalpaq mamleketlik teatri bolip duzildi. 1935-jilga kelip muzikalik texnikum ashiliq: oqishilar, skripka, fortepiano, qosiq ham ayaq oyin  nerin uyrenedi. Pitkerishilerdi «Soyuzdin» barliq muzikalik texnikum ham joqari oqiw orinlarina jiberedi. 1939-jili Qaraqalpaqstannan 26 adam GITISTin 5 jillik kursin pitkerip Tortkulge keledi. 1938-jili K.S. Stanislavskiy atindagi Qaraqalpaq teatri bolip ashildi. Moskva Kiev Konservatoriyasidan kompozitor dirijyor keledi. V.G.Shafrannikov xal q qosiqlarin, dastanlardi, baqsi jirawlar aytqanlarin jazip alip jiynaydi. Sonin ishinde muzika «Alpamis», «Qirq qiz» dastanlari bar. Ol pyesalarga muzika duetler ham eki dawisli xorlar jazdi. Qisqa waqitta Qaraqalpaq xal q qosiqarlari kop dawisli qosiqarlarga aylanadi. Xal q sazarlari orkestri simfoniyalik orkestr duziledi. Qaraqalpaq folklori tiykarinda: poema, syuita, rapsodiya, simfoniya jaziladi. 1940-jili Berdaq atindagi Qaraqalpaq mamleketlik filarmoniya ham jas tamashagoyler teatri (TYuZ) ashildi. Vokal k rkem  nerin rawajlandirip S.Mambetova, A. Atamuratova, G. Sirimbetova, B. Matjanov, T. Doshumova filarmoniyada jumis isledi. 1960-jili buringi N kis muzikalik uchilishi: J.Shamuratov atindagi k rkem  ner xoreografiya uchilishi bolip qayta ataldi. Xoreografiya ham suwretlew  neri qosildi. Uchilishege joqari magliwmath pedagog kadr jumisqa alindi. Kompozitor, dirijyor, pianist, qosiqshi, sazandeler: N. Muhameddinov, G. Demesinov, D. Janabaeva, S. Lepchenko, K. Otegenov, B. Nadirov, I. Xojametov, M. Xojaniyazov, T. Panamaryova,

M. Kamalov, K. Ayimbetov, A. Malikov, Lim F, Q. Zaretidinov, G. Urazbaeva, K. Abdullaev, R. Emirova, A. Mambetovlar jumis basladi. Olar ustaz I. Xojametovtin zamanlari ham kasiplesleri boldi.

«Omirimdi saxnaga arnasam», - degen balaliqtagi armani Ilish Xojametovqa tinishliq bermedi. Hattaki, mektep partasi qosiq aytiwga demew boldi. Ol sabaq arasindagi tanepisti bosqa otkermey partaga ritm qagip Hind kinofilmindegi «Diywana» qosiqin aytip otirgan.

Qaraqalpaqstan xaliq artisti, Qaraqalpaqstan Respublikasi xaliq bilimlendiriw aglasi: Ilish Xojametov 1940-jili Shimbay rayoninda tuwlgan. Ol en daslep Nokis qalasinda mektep bosagasin atlagan. Bul eski «Pushkin» atindagi mektep edi. Sol waqıtta «Shanxay awıl» dep atalatugin hazirgi «Dosliq» kanalının sol jagasindagi «Aday awıl» ga koship kelgen. Mektep penen Filarmoniya arasi jaqin jaylasqam hawesker balam juda quwandirdi. Har kuni sabaqтан son qaytar shamada filarmoniyaga barip bir qarap ketiwdi urdis etti. Usınday kunler dizilip oteberdi. Mektepti pitkeremiz dep jurgen kunleri Filarmoniyaga dagaza qistirip qoyildi. Dagazada qosiq ham ayaq oynlar korik tanlawi otkeriledi dep jazilgan. Qosiqqa qumar balanin kizi quwamshtan jaslamp jureginin dursildisi kusheyip ketti. Sol kundi asigip kutkenlikten, tunde uyqısı kelmedi. Korik tanlawdi otkeriw ushin Tashkentten Liza xanim Petrosova kelgen eken. Tanlawda qosiq aytip ayaq oyun korsetip bergen Ilishin dawısı ham shalt hareketi Liza xammga unap qalgan, sonliqtan Ilish Xojametovti tanlawdan otkeni menen qutliqladi ham filarmoniyaga jumisqa alatuginin aytdi. 1957–1959-jillari solist vokalist bolip Berdaq atindagi Qaraqalpaq mamleketlik filarmoniyasında jumis islegen. 1960-jili Tashkent konservatoriyasına «Vokal» fakultetine 1 jilliq tayarliq kursına oqiwga tapsirip, keyingi jili Student bolip tusedi. Konservatoriyada birinshi qanigelik oqitiwshısı E.V. Rodomskaya bolip, kundelikli sabaq barısında Dj. Verdidin «Rigoletto» sinan ariyalar, Dj. Rossinidin «Sevilya shashtarezi» operasinan, R. Leonkavallonin «Payatsiy» operasinan, S. Rahmaninovtin «Aleko» operasinan, S. Yudakovtin «Maysaranin hiyesi» operasindagi Shopan, Xidoyat ariyalari, romanslar ham rus xaliq qosıqlarin uyrenip atqargan. Sol waqıtta konservatoriyada awıldan bir qatar ballar vokal, xor fakultetinde birge oqıydı, olar ishinde xalqımızga belgili G. Amaniyazov Ajiniyaz atindagi NMPI «Muzikalıq talim» kafedrasının professorı, Qaraqalpaqstanga xızmet korsetken kormem oner gayratkeri, Ozbekstan kompozitorlar awqamının agzası, B. Nadirov Ozbekstan, Qaraqalpaqstan xaliq artisti Berdaq atindagi sıylıqtın laureatı 3 jildan son oqıwga bargan. Konservatoriyanın vokal fakultetinde oqıytugin kopshilik talabalar bos waqıtları qol ushi talap islegen Ilishhte sol talabalardin qatarında bar edi. Uyden alısta, garejet kerek... Sonliqtan talap izlewge majbur bolgan. Sol waqıtları Vokal oqıtiwshısı E.V. Rodomskaya Nawayı teatrına jumisqa ornalasıwına jardemlesedi. Usı Teatr sahnasında – kishkene waqtınan akeden jetim qalıp turmıstın jugin koterip er jetken jigittin, sol mektep partasınan baslangan armanı iske asadı. Ol sahnada qoyılıp atirgan spektakllerde xor toparı menen birge shıgıp jurgen. Dj. Verdidin «Rigoletto» operasında janede S. Prokofievtin «Arsenal» operasında qatnasqan. Sol waqıtları belgili opera qosıqshıları Ozbekstan xaliq artisti Rozalinda Laut, Vyacheslav Grinchenkolar menen birge Ozbekstanga xızmet korsetken artistler: Vladimir Kryukov, Tamara Danilovalar bas qaharmanlardı oynagan. Sulayman Yudakovtin «Maysaranin hiyesi» operası teatr repertuarında en jaqsı orındı iyelegen spektakl bolip bunda xaliq artistleri Saodat Qabulova, Sattor Yarashev xızmet korsetken artistler Asad Azimov, Lev Pinxesovlar bas partiyalardı atqargan. Oqıwdı tabıslı tamamlap Nawayı teatrında jumısın dawam etedi. Usı jili Berdaq atindagi Qaraqalpaq mamleketlik filarmoniyasına jumisqa shaqirtıp aladı. Sol waqıtları Estradalıq qosıqlarga talap kusheyedi. 1967-jili Estrada Vokal toparın sholkemlestirdi. Ilish Xojametov Qaraqalpaqstanda Estrada janrında birinshilerden bolip qosiq aytqan.

Ozinin repertuarın dunya xalıqlarının durdanaları menen bayıtqan. Saxnada erkin oynap Polat Bul bul ogli repertuarında qosıqlardan «Qonıraw et (позвони)» «Dolalay», «Yar kel (приходи)» zamanagoy etip qayta islengen rus xalıq qosıgı «Kalinka» en suykli qosıqları bolip esaplanadı. Ol harqanday qosıqtı tez yadlap koncertlerde atqargan. Ozinin Estrada-Vokal jamaati menen birge dunyanın birneshe qalalarında; atap aytqanda Moskva, Simperopel, Yalta, Kislovodsk, Qırım, Omsk, Novosibirsk, Barnaul, Chita ham tagı basqa da ellerde oz onerlerin korsetip qayttı. Qaraqalpaq adebiyatı ham kormem oneri dekadalarında belsene qatnasqan. 1970-jih Ilish Xojametov Qaraqalpaqstan

Respublikasi N kis qalasi Japaq Shamuratov atindagi muzika uchilishesine Vokal oqitwshisi bolip jumisqa alindi. Ol d slepki k nlerinen baslap-aq belsendi oqitwshi boldi. Respublikaliq korik tanlawga oqiwshilarin tayarlap laureat etip shigardi. Birneshe shakirtlerdi tayarladi. Sabaq barisinda Vokal pedagogikasi qagiydalarini tiykarinda jumis alip bard. D slepki  tken sabaqlarin tamsiw dawiri dep atadi. Sebebi: Oqitwshi h m oqiwshi arasında d retiwshilik qatnas payda boladi. Oqiwshinin dawisindagi kemshiliklerdi tez saplastirwga kirisiwge bolmaydi. Bul onin m mkinshiligin sheklewi m mkin. Tajriybeli pedagoglar baslangish sabaginda «aralaspaw siyasatin» koriwi m mkin. Biroq usi dawirde pedagog oqiwshinin Vokal uqibin  ste aqirin birdey satli rawajlandirwdi k zde tutqan jeke reje duziwi kerek. Shinigirlardi baslagan dawirde talabanin dawisina hadten tis salmaq juklemew, sabaq barisin 20-25 minuttan asirmaw kerek. Italiya mektebi dawirinde qabillangan bir k nde eki m rtebe sabaq shinigirw  tiw usinis etiledi. Endi kelgen oqiwshiga  det bolmagan iskerlik tek gana dawis apparatin sharshatip qoymay, nerv sistemasina da tasir etedi. Dawis  stinde islewdi orayliq diapazon b leginen baslaw lazim. Bunda erkin tabiygiy janlawga erisiwge umtilip joqari h m t mengi tonlardi isletpewi kerek. Sebebi joqargi h m t mengi tonlar dawis apparatinin malim d rejede sharshawina alip keledi. Yarim esnew «g l iyiskelew», «domalaq», «truba taqlette» aytiw usillardi qollamw  hmiyetli. Erkin aytiw yamasa n pes apparatin sipayi h m k sh salmawdi usinis etken. M.I. Glinka pedagog oqiwshinin dawis q siyetlerin onin atqariw usilinan ayirip biliwi kerek. Tajriybeli Vokal oqitwshi oqiwshinin dawis tembrinen k p n rse bilip aladi. Bul jeke akustik q siyet har turli tessiturada amq tekseriw kerek. Tembrdin  n jaqsi sipatin esitiw ushin tonliqlardi joqari k teriwi yamasa tusirip aytqizip esitiw m mkin. Shinigirlardi d slep kelteden baslap son uzaq aytilatugin shinigirwga  tiw maqsetke muwapiq boladi. Vokal pedagogikasi usillari tiykarinda oqiwshilardin bilim k nlikpelerin  melge asirdi. Ol  zinin pedagogik tajriybesinde bir qansha shakirtler tayarladi. Ozbekstanda xizmet k rsetken, Qaraqalpaq xaliq artisti Bazarg l Karimova, Ozbekstan h m Qaraqalpaqstan xaliq artisti Gulxatisha Ayimbetova, Qaraqalpaqstan Respublikasina xizmet k rsetken artist Dalibay M mbetmuratov, Ozbekstan, Qazaqstan, Qaraqalpaqstanga xizmet k rsetken artist Roza Qutekeeva, Qaraqalpaqstan Respublikasina xizmet k rsetken artist Alimbay Seytekov, Qaraqalpaqstan Respublikasina xizmet k rsetken artist Azima Usenova, Dawitbay Qayipov atindagi korik tanlawi laureati B. Ikmetov, «Jaslar hawazi» tanlawi laureati S. Zarlikov basqa da bir qatar shakirtleri Qaraqalpaqstannin barliq awil qalalarinda k rkem  ner muzika mektepleri bilimlendiriw mekemelerinde islep kiyatir. 1974-jili RSFSR m deniyat ministriligi tarepinen Moskva qalasinda QQASSR (sol waqitta) «k rkem  ner h m  debiyati k nleri» bolip  tedi. Barliq Qaraqalpaqstan k rkem  ner sheberleri Gulparshin Sirimbetova, Bazarbay Nadirov, Bayram Matjanov, Tamara Doshumovalar j ne de  debiyatshilar qatnasadi. Ilish Xojametovqa belsene qatnasqani ushin «H rmet jarligi» beriledi. 8-may 1974-jili Moskva saparinan kelgennen son Qaraqalpaqstan Joqari Kenesinin «H rmet jarligi» menen siyliqlanadi. 3-iyul 1981-jili Tatarstan ASSR da  tkerilgen Qaraqalpaq  debiyati h m k rkem  neri k nlerinde belsene qatnasqam ushin «Qaraqalpaqstanga xizmet k rsetken artist» h rmetli atagi berildi. I. Xojametov 1967-jildan baslap Qaraqalpaqstanda Estrada qosiqshiliq j nelisinde tinimsiz miynet etti. Ol dunyanin bir neshe  lken sahnalarinda: anshlag konsertlerde belgili artistler B. Zakirov, Lev Leshenko, Muslim Magomayev, Tamara Sinyavskaya h m Mixail Boyarskiyler menen birge qosiqqlar atqargan. Barliq miynetlerin esapqa alip 27-iyul 1984-jili QQASSR Joqargi Kenesinin «Miynet veteran» ordeni menen siyliqlanadi.

1983-jili I. Xojametovti N kis №2 sanli balalar muzika mektebine direktor lawazimina saylandi. Usi j ma t arasında  n d slepki k nnen baslap aq belsendilik k rsetti. Balalar muzika mektebinde xor j ma tin duzip koncertlerge, korik tanlawlarga qatnastirdi. Xor j ma atinin repertuarin  zbek, rus, qaraqalpaq kompozitorlarinin d retpelerinen duzdi. Sonin ishinde «Aral, Aral, Aralim...» qosigin harbir koncertte atqardi. Oqiwshilar xor j ma ati Respublikamizda, Tashkent qalasinda har jili bolip  tetugin tanlawlarga qatnasip siyli orinlardi alip jurgen. Direktor lawaziminda 20 jildan aslam waqit islegen. Ol tek gana direktor bolip otirmay  z j ma atindegi barliq xizmetker, oqitwshilarga jank yerlik penen qolinan kelgen jardemin k rsetti, - deydi  z eslewinde Janil Qulambetova sol waqitta balalar muzika mektebinde Xor sabagi oqitwshisi. Keyingi jillari N kis k rkem  ner kolledjinde Vokal oqitwshi bolip isleydi. 1984-jili avgustta Dagistanda Qaraqalpaqstan «K rkem

 ner  debiyatı k nleri»  tkerildi. Ilish «Assalam Dagıstan» dep atalgan qosıqtı vokal ansamblinde k siplesleri h m shakirtleri menen birge «ashılıw» koncertinde atqardı. 10 k n dawamında Dagıstan boylap «Ya vstretil devushku», «Dolalay», «Kalinka», «Fialki», «O Mari» qosıqları menen aylangan. 2007-jılı «Nuramylar qosıq aytqanda» dep atalgan tanlaw bolıp  tti. Bul tanlaw Qaraqalpaqstan m deniyat ministirligi, Qaraqalpaqstan kompozitorlar awqamı baslıgı N. Muhameddinov ideyası menen Altın miyras milliy fondının basqarıwshısı Abadan Saparovalar sh lkemlestirdi. Ustaz qosıqshı «Garip ashıq» d stanınan  zindi aytıp sıylıqlı orınga iye boldı. Usı tanlawga qosıqshılardan: A. Atamuratova, G. Sırımbetova, T. Doshumova, T. Palımbetov, T. Qayıpnazarova, B. Otepbergenova, M. Tilewmuratovalar Qaraqalpaq xalıq qosıqları menen qatnastı. 2013-jılı Berdaq atındağı Qaraqalpaq m mleketlik muzikalı teatrında «Siz sağıngan qosıqlar» atlı nuranıylar «anshlag» koncerti janlı hawazda bolıp  tti. Koncert bagdarlamasın Qaraqalpaqstan Respublikasının m deniyat ministirligi, Kompozitorlar awqamı, Altın miyras milliy fondı uyımlastırdı. Teatrğa Qaraqalpaqstannın barlıq qala awıllarınan tamashag yler kelgen h m zalga sıymaganlıqtan konsertti janlı hawazda ekinshi «seans» qoyılıp beriledi. Ustaz qosıqshı  zının en jaqsı korıp aytatugın «Bir qızdı ushıratım...» A. Babaev namasın jazgan, K. Abdullaev namasına «B lbilinmen sayragan», G. Demisinov namasın jazgan «Qomrattın qızları bar» qosıqların atqardı. Tamashag yler sahnadan jibermey algısladı. Konserttin h rbir nomerin Ozbekstan, Qaraqalpaqstan xalıq artisti R. Saparova dagazalap bardı. Haqıyqatında da, qosıqlar h m atqarıwshılardı xalıq sağıngan. Nuranıylar toparının janlı hawazda atqargan konsert bagdarlaması 2014-15-16-jıllarga shekem Ami w ırqaqları ataması menen Respublika boylap dawam etti. Bul toparga d retiwshi shayıra qızlar qosıldı. 1913-jılı «Siz sağıngan qosıqlar» koncert d sturinen ilhamlanıp shayır S. Nietullaev qosıq jazdı.

Qosıq aytıw bolar usınday,
Qanday janlı gozzal hawazlar
H r birinnin sezdim
Elede,
Jureginde bahar bar jaz bar

Qosıqlardı xalqın sağıngan
Sol k yinde aytıp berdinler
Baratqanın  lip,
Bizlerge tiriltirip-aq aytıp berdinler.

K pten berli janlı qosıqtı,
Ulgerip-ek umıtıp ta biz
 zimizdi sogan biyimlep
Boyımızdı suwıtıp ta biz.

Jaslargada ulgi boldınlar
Qosıq aytıw bolar usınday,
Ansatlıqta ol jetpes xalıqqa
Miy net
Manlay terge ısılmay.

(«Erkin Qaraqalpaqstan» gazetası, 23 may 2013-jıl)

1987-jılı Berdaq atındağı Qaraqalpaq m mleketlik muzikalı teatri sahnasında Ibrayim Yusupov librettosın jazgan N. Muhameddinovtin «Ajiniyaz» operası qoyıldı. Bul birinshi Qaraqalpaq milliy operası bolıp ush aktli, jeti kartinadan ibarat.

Qatnasishlar

Ajiniyaz — shayir	Lirik bariton
Pirim biy — Xalq batiri	Bas
Xanzada — shayir yari	Soprano
Panaxan — Qomrattin xam	Tenor
Ayborek — Panaxanning qizi	Mecco soprano
Berdi — Angliyanin jansizi	Bariton
Sardar — dushpanlardin basshisi	Bariton
Shax — shigis elinin patshasi	Bariton
Mushayra — Shax sarayinin shayirlar juyininin basshisi	Tenor
Birinshi biy	Tenor
Ulama	Tenor
Saqshi-noker	Bariton
Shopan	Tenor

Ajiniyaz shayir — T. Xojanazarov.

Pirimbiy — M. Xojaniyazov.

Xanzada — R. Qutekeeva.

Panaxan — K. Serjanov.

Ayborek — M. Sapaeva.

Berdi (inglis) — B. Nadirov.

Sardar — O. Temirxanov.

Shax — R. Djumatov.

Birinshi biy — I. Xojametov h.t.b. vokal artistleri teatr kirkem oner uchelishiesi xor jamaati, orkestr, balet artistleri sahna ustalari qatnasti.

Shopan — A. Seytekov Qaraqalpaqstanga xizmet korsetken artist.

Birinshi biy — Ilish Xojametov II-kartinada Qomrattin xan sarayinda Pirimbiy ham Berdi inglis tareplerinin qarama qarsiliqlari hawij algan waqiya sahnasinda qatnasadi.

Juwmaqlap aytqanda, konservatoriyada Vokal oqitwshisi E.V. Rodomskaya Ilishning dawisin «ushiwshi dawis» (Полётный голос) dep atadi. Sebebi suliw tembrge iye tenor dawisi, klassikalik ariyalar romanslar xalq qosiqqlarin aytib uyrengende qiyinshilik tuwdirmadi. M. Ashrafiy atindagi Tashkent konservatoriyasinda (1986-91 jj.) ustazim Ozbekstan xalq artisti docent Rozalinda Laut kimde oqidin? dep soraganda Ilish Xojametov oqitti degenimde, Qalayinsha?! dep hayran qaldi. Er adam qizlardin dawisin qoya bildi me? ... Sonda men ustazim konservatoriyada E.V. Rodomskayada oqigan dep juwap berdim russhalap. Vokalist qosiqshi pedagog I. Xojametovning ustazlaridan algan talimi, tarbiyasi buginge kunge shekemgi miynet jolinda jardemshi, joldasi, dosti boldi. Miywali daraqqa miywe pitken sayin tomen iyiledi... degen danalq sozdi kop aytatugin edi. Ol miynetkesh, izleniwshen, miyrimli, haq kewilli, ken peyilli insan bolip jasad. Shakirtlerinin jetiskenligin esitse baladay quwanatugin edi. Ol xalqina keleshek awladqa qosiqqlarin qaldiradi. Sahra bulbili dep atalgan onin repertuaridan duzilgen oqiw qollanba kirkem oner mekteplerinde pedagogikalq institutinda, kirkem oner ham madeniyat instituti ham Ozbekstan mamleketlik Konservatoriyasi Nokis filialinda oqiwshi jaslar uyrenip atir. Keleshek awladqa bilim beriw, elimizdin vokal madeniyatnin kirkem onerinin rawajlandirw jolindagi ulken sahnaqa oz omirinin arnagan I. Xojametovning talantin xalqimiz umitpaydi.

Paydalanilgan adebiyatlar:

1. *Adambaeva T., Jiemuratov M.* «Jiraw namalari». — Nokis: «Bilim». 1991 j.
2. *Rizaeva M.* «Yosh honandaning kamolati». — Toshkent: 2003 y.
3. *Muhameddinov N.* «Ajiniyaz operasi». — Nokis: «Bilim». 2012 j.
4. *Xojametova G.* Sahra bulbili. — Nokis: «Qaraqalpaqstan». 2014 j.

5. «Qaraqalpaq jırawshılıq mektebinin b gingi mashqalaların  yreniw» atamasındağı ilimiy-ameliy konferenciya materiallar toplamı. (N kis 28 aprel 2014 j)

Internet saytlari:

UZ.DENEMETR.COM

MUZIKA K RKEM  NERININ BAYTEREGI

(Kompozitor Najimatdin Muxammeddinovt n  miri h m d retiwshiligi haqqında)

Allaniyazov B.Q.

 zbekstan m mleketlik konservatoriyası N kis filiali

Annotaciya: Bul maqala  zbekstan h m Qaraqalpaqstan Respublikalarına miyneti singen k rkem  ner gayratkeri «El-yurt hurmati», «Mehnat shuhrati» ordenleri h m Berdaq atındağı m mleketlik sıylıqt n laureatı, kompozitor Najimatdin Muxammeddinovt n  miri h m d retiwshiligi s z etilgen. Kompozitord n shıgarmaları k rkemlik jaqtan talıqlangan.

Gilt s zler: ilimpaz, kompozitor, analiz, atqarıwshılıq, simfoniyalıq orkestr, d stan, jıraw, baqsı, nama, qosıq, romans, xalıq sazlar, dirijyor, talim, iskerlik.

Аннотация: В статье рассказывается о жизни и творчестве композитора Нажматдина Мухаммеддинова, артиста Республики Узбекистан и Каракалпакстана, лауреата орденов «Эл юрт хурмати», «Мехнат шухрати» и государственной премии имени Бердака. Творчество композитора анализируется с точки зрения художественности.

Ключевые слова: Ученый, композитор, анализ, исполнительство, симфонический оркестр, эпос, жиров, бахши, мелодия, песня, романс, народные инструменты, дирижер, образование, деятельность.

Annotation: This article is about the life and work of composer Najmatdin Mukhammeddinov, artist of the Republic of Uzbekistan and Karakalpakstan, laureate of the orders «El yurt hurmati», «Mehnat Shuhrati» and the state award named after Berdak. The composer's work is analyzed from the point of view of artistry.

Keywords: Scientist, composer, analysis, performance, symphony orchestra, epic, jirov, bakhshi, tarona, song, romance, folk instruments, conductor, education, activity

*Ibrayımn n s zlerine jan berd n,
Nama jazıp, tamırına qan berd n,
Ullı merkede ja lap gimini n,
Xalıq ruwxıyatına sulıw s n berd n –*

dep belgili shayır G. Dawletovanı n t riyıp bergenindey onı n d retken h rbir namasında xalqımızd n milliyliğı, kelbeti sawlelenedi.

Ullı ilimpaz Shoxan Waliyxanov, el arasına shıgıp xalıqlard n awızeki d retiwshiliklerin izertlegende: Qaraqalpaq xalq n «Sahra bulbulı» - dep atawını n m nisi terende ekenliɡin anlaymız. Sebebi, xalqımızd n, q biliti  z aldına asirlerden asirlerge, xalıq d stanları «Edige», «Sharyar», «Alpamıs», «Qırq qız», «Qoblan» d stanların n awladtan-awladqa, atadan-balaga shınjırma-shınjır jetip keliwi h m dawam etiwı xalqımızd n ullı q bilet iyesi ekenliɡin d lillep tur!

Qaraqalpaq xalqının suykli perzenti, kompozitor N. Muxammeddinov Shıgıs, Batis klassikalıq muzıkaların teren  zlestirip, turli janr h m formalarda Watanımızd n muzika m deniyatın rawajlandırıw barısında salmaqlı  lesin qosıp kelmekte. Onı n d retken qosıq h m romansları, opera h m baletleri, Simfoniyalıq h m vokal simfoniyalıq shıgarmaları j ma tler h m jeke atqarıwshılar repertuarınan m nasip orın alɡan.